

ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม-เดือนมีนาคม 2565

การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์
และรัฐประศาสนศาสตร์
QUALITATIVE RESEARCH IN POLITICAL SCIENCE
AND PUBLIC ADMINISTRATION

วีระยุทธ พรพจน์ธนาต
Wirayut Phonphotthanamat

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
e-Mail: p.wirayut@gmail.com (Corresponding Author)

Asst. Prof., Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University,
e-Mail: p.wirayut@gmail.com (Corresponding Author)

(Received: 2021, August 11; Revised: 2021, September 1; Accepted: 2021, October 30)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความหมายและลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ และ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ พบว่าลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพมี 14 ประการ นอกจากนี้ยังพบว่า แม้การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีการศึกษามาอย่างยาวนาน แต่การศึกษาในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ให้ความสนใจในการศึกษาอย่างมากในยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ หรือในช่วงทศวรรษ 1970
คำสำคัญ: การวิจัยเชิงคุณภาพ, การวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์, การวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐประศาสนศาสตร์

ABSTRACT

This article aims to examine: 1) the definition and characteristics of qualitative research, and 2) the history of qualitative research in the fields of Political Science and Public Administration. The study helps to reveal 14 vital characteristics of qualitative research. Furthermore, although qualitative research has a long history, that in the fields of Political Science and Public Administration during the post-behavioral era or in the 1970s is of great interest.

Keywords: qualitative research, qualitative research in political science, qualitative research in public administration.

บทนำ

กระบวนการในการแสวงหาความรู้ ความจริง ด้วยการวิจัย นอกจากจะอาศัยการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) แล้ว ยังมีวิธีการในการเข้าถึงความรู้ ความจริง อีกประเภทที่อาจมองได้ว่าอยู่ชั่วตรงกันข้ามคือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งเกิดขึ้นมาด้วยความจำเป็นบางประการที่ล้าพังการหาคำตอบในลักษณะที่เป็นการตรวจนับหาความถี่ หาค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย หรือหาความสัมพันธ์เชิงสถิติ อาจไม่เข้าถึงคุณลักษณะที่แท้จริงถึงความหมายของสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ จำเป็นต้องใช้วิธีการเชิงคุณภาพเข้าช่วยจึงจะลึกซึ้งเพียงพอ เช่น การศึกษาประสบการณ์ของบุคคล บุคลิกภาพของผู้นำ (สุพรรณิ ไชยอำพร, 2552, หน้า 13) หรือโลกทัศน์ของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงต่อต้านรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่มีรากฐานของแนวคิดเชิงปรัชญาในเรื่อง ภาววิทยา (ontology) ญาณวิทยา (epistemology) และวิธีการวิจัย (methodology) ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อสมมติพื้นฐานด้านภาววิทยา (ontology) คือเชื่อว่า ความจริงมีลักษณะเป็นพหุลักษณะ มีหลายระดับ และส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและมีตัวตนในความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ความจริงไม่สามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ ไม่มีลักษณะเป็นสากลไม่สามารถให้ค่าเป็นตัวเลขได้ ความจริงจะเกิดจากการรับรู้ร่วมกัน (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2544, หน้า 1-21; นิศา ชูโต, 2545, หน้า 15; องอาจ นัยพัฒน์, 2551 ก, หน้า 5)

สำหรับญาณวิทยา (epistemology) ของการวิจัยเชิงคุณภาพต่อธรรมชาติของความรู้ นั้น เชื่อว่าความรู้เกิดขึ้นภายในจิตโดยผ่านกระบวนการคิด รู้สึก รับรู้ หรือใคร่ครวญพิจารณาในรูปแบบเฉพาะแต่ละบุคคล และเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่ศึกษามีลักษณะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ดังนั้นในกระบวนการแสวงหาความรู้จึงไม่สามารถควบคุมหรือปรับแยกอิทธิพลด้านค่านิยมของผู้ศึกษาออกจากความรู้ใด ๆ ผู้ศึกษาไม่สามารถแยกข้อเท็จจริงและค่านิยมออกจากกันได้ (องอาจ นัยพัฒน์, 2551 ข, หน้า 7) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับสิ่งที่ศึกษานั้นเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นโอกาสในการปรับวิธีการวิจัยต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจและการตีความของผู้ศึกษา จนกระทั่งเกิดความเข้าใจสิ่งที่ศึกษาอย่างกระจ่างชัด (นิศา ชูโต, 2545, หน้า 15)

หากพิจารณาในส่วนของวิธีวิทยา (methodological) การวิจัยเชิงคุณภาพมีทัศนะต่อหลักการและกระบวนการในการแสวงหาความรู้ความจริงในแบบยืดหยุ่นด้วยระเบียบวิธีการที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทหรือสถานการณ์ มีการกำหนดหรือเตรียมการสิ่งต่าง ๆ สำหรับใช้แสวงหาความรู้ความจริงไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างกว้าง ๆ เท่าที่จำเป็น (องอาจ นัยพัฒน์, 2551 ก, หน้า 8) นอกจากนี้การวิจัยเชิงคุณภาพยังเป็นวิธีการแสวงหา

ความจริงในเชิงลึกและเป็นองค์รวม ซึ่งต้องอาศัยการตีความหมายของสิ่งที่ค้นพบด้วยการ
พินิจพิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบอีกด้วย (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร,
2551, หน้า 209)

สำหรับส่วนต่อไปผู้เขียนจะกล่าวถึง ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัย
เชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และการวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษา
ทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จากนั้นจึงนำไปสู่การสรุปและอภิปราย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. เพื่อศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์และ รัฐประศาสนศาสตร์

การวิจัยโดยทั่วไปจะหมายถึง กระบวนการในการแสวงหาความรู้ความจริงต่อปัญหา
หรือคำถามวิจัยที่ตั้งไว้ด้วยวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2560,
หน้า 1) สำหรับความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ยังเป็นประเด็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาก
ในกลุ่มนักวิชาการที่มีชื่อเสียง เนื่องจากมีความหลากหลายในมิติของการวิจัยเชิงคุณภาพ
ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการทัศน์หรือวิธีวิทยาที่ผู้วิจัยนำมาใช้ หรือกระบวนการและขั้นตอนของ
การดำเนินการวิจัย (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2547, หน้า 21)
การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นเสมือนร่มใหญ่ซึ่งครอบคลุมวิธีการวิจัยที่มีคุณลักษณะบางประการ
ร่วมกัน ได้แก่ การวิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ การสนทนา เหตุการณ์
เรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ไม่สามารถใช้วิธีการทางสถิติมาอธิบายตีความให้เกิดความเข้าใจ
ได้อย่างกระจ่างชัด ในการทำวิจัย คำถามวิจัยจะเกี่ยวกับการประเมินการศึกษาสิ่งใด ๆ
ในลักษณะที่มีความซับซ้อนภายใต้บริบทหนึ่ง ๆ โดยเน้นการทำความเข้าใจในสิ่งนั้น ๆ
อย่างลึกซึ้งรอบด้านและในภาพรวม วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมักใช้การสังเกต
แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)
เป็นหลัก (รัตนะ บัวสนธ์, 2556, หน้า 7-8; Bogdan & Biklen, 2003, p. 2)

สำหรับ John W. Creswell (1998 อ้างถึงในชาย โพธิสิตา, 2550, หน้า 25) ได้ให้
ความหมายการวิจัยเชิงคุณภาพว่า เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัยเพื่อหาความเข้าใจบนพื้นฐาน
ของระเบียบวิธีอันมีลักษณะเฉพาะที่มุ่งการค้นหาคำตอบประเด็นปัญหาทางสังคมหรือปัญหา

ของมนุษย์ ในกระบวนการนี้นักวิจัยสร้างภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อนเป็นองค์รวม วิเคราะห์ข้อความ รายงานทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ

จึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองและการบริหารงานสาธารณะบนพื้นฐานของระเบียบวิธีอันมีลักษณะเฉพาะที่มุ่งการค้นหาคำตอบที่ซ่อนอยู่ทางสังคมหรือปัญหาของมนุษย์ ในกระบวนการนี้นักวิจัยสร้างภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อนเป็นองค์รวม วิเคราะห์ข้อความ รายงานทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เน้นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม โดยมองจากหลายแง่มุม (ชาย โปธิสิตา, 2550, หน้า 35; สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 13)
2. เป็นการศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 14)
3. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย นักวิจัยเชิงคุณภาพจะให้ความสำคัญและเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 14; รัตนะ บัวสนธ์, 2556, หน้า 9)
4. ใช้การพรรณนาหรือบรรยายแล้วใช้การสรุปแบบอุปนัย (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2545, หน้า 621; สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 15; รัตนะ บัวสนธ์, 2556, หน้า 8; Bogdan & Biklen, 2003, p. 5)
5. เน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้านความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความหมาย ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม (สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 15)
6. เป็นการวิจัยที่ทำในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ ปราศจากการจัดกระทำ ไม่มีการควบคุมหรือจัดกระทำกับตัวแปร (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2547, หน้า 11; สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 14; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2551, หน้า 210; วรรณดี สุทธินรากร, 2559, หน้า 17; Bogdan & Biklen, 2003, pp. 4-5)
7. ให้ความหมายของข้อมูลจากคำพูด วลี ประโยคที่อยู่ในภาษา วิวาทะ การกระทำ ซึ่งสะท้อนถึงโลกทัศน์ ความเชื่อ ผ่านการตีความของนักวิจัย (Strauss & Corbin, 1990 อ้างถึงใน วรรณดี สุทธินรากร, 2559, หน้า 15)

8. มุ่งให้ความสนใจกับกระบวนการของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่ามุ่งให้ความสำคัญกับผลผลิตหรือผลลัพธ์อย่างง่ายของสิ่ง ๆ นั้น (รัตนะ บัวสนธ์, 2556, หน้า 9; Bogdan & Biklen, 2003, p. 6)

9. การออกแบบวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นในกระบวนการวิจัย สามารถเปิดรับข้อมูลใหม่ ๆ เพื่อปรับความเข้าใจให้ลึกซึ้งไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2551, หน้า 210; วรรณดี สุทธิรินากร, 2559, หน้า 16)

10. นักวิจัยเชิงคุณภาพจะนำตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์หรือกิจกรรมในปรากฏการณ์ที่ศึกษา ศึกษาในมุมมองแบบคนใน จึงกล่าวได้ว่านักวิจัยเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัย (Ospina, Esteve & Lee, 2017, p. 594)

11. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพจะเก็บจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกคัดเลือกแล้วว่าเป็นผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี วิธีการเก็บข้อมูลจะอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึก ถามเฉพาะบุคคล (อมรา พงศาพิชญ์, 2546, หน้า 7)

12. ไม่นิยมตั้งสมมติฐานที่เฉพาะเจาะจง หรือหากมีการตั้งสมมติฐาน อาจตั้งไว้ในลักษณะชั่วคราว (working hypothesis) สามารถปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาคำถามได้ (วรรณดี สุทธิรินากร, 2559, หน้า 16)

13. ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีความเฉพาะเจาะจงตามบริบทตามสภาพจริงที่ศึกษา จึงไม่มีการใช้สถิติเพื่ออ้างอิงผลการศึกษากลับไปยังประชากรกลุ่มใหญ่ เฉกเช่นการวิจัยเชิงปริมาณ

14. หลักการวิเคราะห์ที่ไม่มีสูตรสำเร็จ เป็นเพียงแนวทางให้เลือกใช้ การวิเคราะห์จึงขึ้นอยู่กับคุณสมบัติเฉพาะตัวของนักวิจัย ทั้งทางด้านการศึกษา ทักษะการคิด และสติปัญญา/มุมมองเฉพาะตัว/วุฒิภาวะทางวิชาการ (ทวีศักดิ์ นพเกษร, 2549, หน้า 107)

การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

การวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นวิธีการของสำนักปรากฏการณ์นิยม เดิมทีเป็นระเบียบวิธีวิจัยของนักมานุษยวิทยาในการค้นคว้าหาความรู้ความจริงในเรื่องของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก (อรุณี อ่อนสวัสดิ์, 2551, หน้า 277) สำหรับทางด้านสังคมวิทยานั้น การวิจัยเชิงคุณภาพชิ้นแรก ๆ คืองานของนักคิดในสำนัก Chicago (Chicago School) ในทศวรรษ 1920 และ 1930 ซึ่งได้จัดให้มีการซักไซ้ไต่ถามหรือการสืบสวนเชิงคุณภาพในการศึกษาชีวิตมนุษย์ในรูปของกลุ่ม (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 37) ต่อมาศาสตร์อื่น ๆ จึงได้นำวิธีการวิจัย

เชิงคุณภาพไปใช้ ซึ่งรวมถึงศาสตร์ทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ด้วย

การศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 1950-1960 ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของแนวทางการศึกษาพฤติกรรมศาสตร์ (สำนักวิจัยเชิงปริมาณ) หลังจากนั้นช่วงกลางทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ได้มีกระแสต่อต้านการศึกษาแนวพฤติกรรมศาสตร์อย่างกว้างขวาง โดยการต่อต้านแนวการศึกษาพฤติกรรมศาสตร์ดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มนักวิชาการที่ยึดมั่นในแนวการศึกษาแบบเดิมอีกต่อไป แต่กระจายไปในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักรัฐศาสตร์รุ่นใหม่ (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 27) เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวส่วนต่าง ๆ ของโลกได้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในหลายประการ เช่น การเดินขบวนเรียกร้องสิทธิของชนพื้นเมืองในลาตินอเมริกาและแคนาดา การต่อต้านการเหยียดสีผิวและการเลือกปฏิบัติ ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาเกิดการประท้วงนโยบายการทำสงครามเวียดนาม การเดินขบวนเรียกร้องสิทธิของคนผิวสี เป็นต้น (จุมพล หนิมพานิช, 2562, หน้า 99-100) ทั้ง ๆ ที่เกิดปัญหาเหล่านี้ แต่นักรัฐศาสตร์กับนักรัฐประศาสนศาสตร์ส่วนใหญ่ยังคงอยู่บนหอคอยงาช้าง

ทางด้านรัฐศาสตร์นั้น นักรัฐศาสตร์กลุ่มที่เรียกตนเองว่า Caucus for a New Political Science จึงรวมตัวกันในการประชุมสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกาที่ชิคาโก ในปี ค.ศ. 1967 วิพากษ์กลไกของรัฐและระบบการเมืองที่อ่อนแอ โดยได้วิพากษ์ว่าศาสตร์ทางรัฐศาสตร์จะต้องมีสามัญสำนึกและความรับผิดชอบทางศีลธรรมในการแสวงหาความจริงที่จะตอบสนองต่อความยุติธรรมและความเป็นมนุษย์ แต่การวิจัยทางรัฐศาสตร์ยังคงมุ่งศึกษาประเด็นเล็กน้อยและไม่ตรงกับประเด็นที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งกลุ่ม Caucus มีวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นให้เกิดการวิจัยทางรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อสังคม (จุมพล หนิมพานิช, 2562, หน้า 100-101) กล่าวได้ว่าตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ถือว่าการศึกษารัฐศาสตร์เข้าสู่ยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ (the post behavioral period) นักรัฐศาสตร์หันมาให้ความสนใจการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยโจมตีการศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ว่า เป็นความพยายามที่ล้มเหลวในการนำวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษาแบบกึ่งอนดินกึ่งอนหินมาใช้กับการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อีกทั้งยังเป็นการศึกษาที่หมกมุ่นอยู่กับระเบียบวิธีการศึกษาจนละเลยเนื้อหาสาระหรือจุดมุ่งหมายทางการเมือง (ศุภชัย ศุภผล, 2562, หน้า 18) รวมถึงการศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นได้ เช่น ปัญหาการแบ่งแยกสีผิว ปัญหาสงครามเวียดนาม ซึ่งจุดสำคัญที่นักพฤติกรรมศาสตร์ถูกโจมตีได้แก่ความเชื่อที่ว่า นักรัฐศาสตร์ต้องวางตัวเป็นกลางไม่นำความรู้สึกและค่านิยมเข้ามาเกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ โดยอ้างว่าการ

แยกค่านิยมออกจากการวิเคราะห์ทางการเมืองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2521, หน้า 294-295)

สำหรับการศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์นั้น งานบุกเบิกคืองานของ Philip Selznick ในปี ค.ศ. 1949 (Ashworth, McDermott & Currie, 2018, p. 318) ซึ่ง Selznick (อ้างถึงในพิทยา บวรวัฒนา, 2556, หน้า 70-72) ได้ศึกษา Tennessee Valley Authority (T.V.A) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในช่วงทศวรรษ 1930 เพื่อจ่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่เขตเกษตรกรรมในเขตชนบทของประเทศ ซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในสมัยนั้นได้ทดลองใช้นโยบายประชาธิปไตยแบบรากหญ้า (grass-roots democracy) ในการบริหารงาน T.V.A. คือเน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารงานโดยคนในพื้นที่ ผลจากการนำนโยบายไปปฏิบัติพบว่า เนื่องจากประชาชนมีจำนวนมาก ทำให้ต้องเลือกตัวแทนมาดูแลการบริหาร T.V.A. แทน ดังนั้นรัฐบาลกลางจึงเลือกใช้กลยุทธ์การสร้างศัตรูเป็นมิตร (cooptation) คือการพยายามดึงกลุ่มที่มีทัศนคติแบบอนุรักษนิยมซึ่งต่อต้านโครงการเข้ามาเป็นสมาชิก โดยให้มีสิทธิมีเสียงในการบริหารงาน เพราะเชื่อว่าจะเป็นวิธีที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้ดี อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์การสร้างศัตรูเป็นมิตรนี้ได้ก่อให้เกิดผลที่ไม่ได้ตั้งใจไว้คือ กลุ่มอนุรักษนิยมที่เข้ามาดำเนินโครงการ T.V.A. นี้ กลับดำเนินนโยบายที่ตรงกันข้ามกับหลักการของประชาธิปไตย มีการกีดกันคนผิวสี ซึ่ง Selznick ยอมรับว่า T.V.A. ได้สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นพอสมควร แต่ประชาชนยังไม่ค่อยได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ตามความมุ่งหมายของโครงการ เนื่องจากระบบราชการกลายเป็นหน่วยงานที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม

แม้ว่างานของ Selznick จะถือได้ว่าเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่บุกเบิกทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1949 ก็ตาม แต่การวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์เริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจังนับได้จากการเกิดแนวคิดในช่วงยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์คือรัฐประศาสนศาสตร์ในความหมายใหม่ (new public administration: New PA) ในช่วง ค.ศ. 1968 นับจากการประชุมที่มินนอวบรูค ครั้งที่ 1 (Minnowbrook I) ของกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโก สหรัฐอเมริกา นำโดย Dwight Waldo ซึ่งได้เชิญนักวิชาการ 3 คน ได้แก่ George Frederickson, Henry Lambright และ Frank Marini มาเป็นผู้ดำเนินการจัดการประชุม (ไชยา ยัมวิไล, 2557, หน้า 43) นักวิชาการทั้ง 3 คน ได้เชิญนักวิชาการรุ่นใหม่มาร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก ผลจากการประชุมสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) การเสนอให้นักรัฐประศาสนศาสตร์ต้องให้ความสนใจในเรื่องที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม นักบริหารจะต้องคำนึงถึงค่านิยมและการเมืองในการพิจารณา

ปัญหาการบริหาร องค์ความรู้ที่ได้จะต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้ 2) การศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์จะต้องให้ความสนใจกับค่านิยม (value) เนื่องจากนักรัฐประศาสนศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับส่วนรวม จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงค่านิยมได้ 3) รัฐประศาสนศาสตร์จะต้องให้ความสนใจกับความเป็นธรรมทางสังคม (social equity) การบริหารงานภาครัฐจะวางตัวเป็นกลางไม่ได้ เพราะต้องพิจารณาถึงกลุ่มผู้เสียเปรียบทางสังคม และ 4) รัฐประศาสนศาสตร์จะต้องเป็นผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง (change) เพื่อให้ความเป็นธรรมทางสังคมเกิดขึ้นสำเร็จ (อุทัย เลาหวิเชียร, 2546, หน้า 33-34) ผลจากการเกิดรัฐประศาสนศาสตร์ในความหมายใหม่ ทำให้การวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์จึงไม่ได้ยึดติดอยู่กับการวิจัยเชิงปริมาณ แต่เกิดการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น

นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 การศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เริ่มเปลี่ยนจากยุคพฤติกรรมศาสตร์มาสู่ยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ (จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 30) ทำให้ในยุคนี้เป็นยุคแห่งการศึกษาในแบบเดิมถูกทิ้งและไม่ให้ความสนใจจากการพยายามครอบงำของนักพฤติกรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ยังคงมีการศึกษาอยู่ เพียงแต่มีใช้แนวทางหลักแนวทางเดียวในการศึกษารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์อีกต่อไป (ศุภชัย ศุภผล, 2562, หน้า 20) การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์จึงถือกำเนิดอย่างค่อนข้างแบ่งบานในยุคนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพให้ความสำคัญกับข้อมูลด้านความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมาย และวัฒนธรรม เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์โดยตรง ไม่เน้นการใช้สถิติตัวเลขในการวิเคราะห์ และมุ่งกระตุ้นหรือก่อให้เกิดสมมติฐานและข้อสรุปใหม่ ๆ มากกว่าการพิสูจน์สมมติฐานเดิม (สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 7) ซึ่งนักวิจัยเชิงคุณภาพวิจารณ์ว่ากระบวนการวิจัยเชิงปริมาณเน้นการประมวลผลโดยภาพรวมโดยละเลยความสำคัญของปัจเจกชน ทั้งในเรื่องของความคิดและการกระทำ และบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบเป็นพลวัต โดยมองสังคมในลักษณะหยุดนิ่ง จึงไม่สามารถเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ศึกษาได้ จึงมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาสถานะเดิมมากกว่าเพื่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม (วรรณดี สุทธิรักษกร, 2559, หน้า 13-14)

สรุป

ในบทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงคุณภาพตั้งแต่รากฐานแนวคิดเชิงปรัชญาในเรื่องภาววิทยา ญาณวิทยา และวิธีการวิจัย จากนั้นจึงได้กล่าวถึงความหมายของการวิจัย

เชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ว่า “เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัยเพื่อแสวงหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองและการบริหารงานสาธารณะบนพื้นฐานของระเบียบวิธีอันมีลักษณะเฉพาะที่มุ่งการค้นหาประเด็นปัญหาทางสังคมหรือปัญหาของมนุษย์ ในกระบวนการนี้ นักวิจัยสร้างภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อนเป็นองค์รวม วิเคราะห์ข้อความ รายงานทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ” ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะสำคัญหลายประการ โดยผู้เขียนได้รวบรวมมาได้ถึง 14 ประการ

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงการวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ว่า แม้การวิจัยเชิงคุณภาพจะมีมานานแล้ว แต่การศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์นั้น การวิจัยเชิงคุณภาพได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ช่วงการเข้าสู่ยุคหลังพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งโจมตีการศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ที่ยึดติดการวิจัยเชิงปริมาณในการแสวงหาความรู้ความจริง อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันการวิจัยเชิงปริมาณยังไม่ได้ถึงขั้นเสื่อมสลาย เพียงแต่มีโซ่แนวทางหลักในการวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์อีกต่อไป สิ่งที่บทความนี้นำเสนอไปแม้จะขู่วิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ แต่ไม่ได้มีเจตนาจะนำเสนอว่าการวิจัยเชิงคุณภาพดีกว่า หรือเหนือกว่าการวิจัยเชิงปริมาณ เนื่องจากการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างยืนอยู่บนจุดยืนในการแสวงหาความรู้ความจริงที่แตกต่างกัน และต่างมีจุดเด่นและข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป ซึ่งในระยะหลังได้มีมุมมองต่อการนำการวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ร่วมกันในการแสวงหาความรู้ความจริงทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ การวิจัยในลักษณะดังกล่าวเรียกว่าการวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methods research) โดยมองว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากจุดแข็งของการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะลำพังการใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพอย่างเดียวต่างมีจุดอ่อน ซึ่งอาจไม่สามารถมองเห็นปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะปัญหาทางด้านการเมืองและการบริหารภาครัฐซึ่งมีความสลับซับซ้อนได้ การวิจัยแบบผสมวิธียังเอื้อต่อการทำงานร่วมกันเป็นทีมของนักวิจัยซึ่งมีความสนใจหรือความถนัดในวิธีวิจัยที่ต่างกัน ซึ่งจะทำให้เข้าถึงความรู้ความจริงได้มากกว่าวิธีวิจัยวิธีใดวิธีเดียวเพียงลำพัง (Creswell, 2009, p.203) อย่างไรก็ตาม พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2545, หน้า 625) ให้ความเห็นว่า แม้ว่านักวิจัยจะสามารถใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณในการวิจัยเรื่องหนึ่ง ๆ แต่เป็นสิ่งที่น่าระมัดระวังอยู่ไม่น้อย นักวิจัยพึงตระหนักว่า แนวทางวิจัยแบบปริมาณและคุณภาพนั้นตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานที่แตกต่างกัน หากสามารถปรับใช้ด้วยกันได้อย่างเหมาะสมจึงจะเกิดผลดี แต่หาก

ไม่สะดวกที่จะปรับใช้ด้วยกันแล้ว ก็พึงใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งน่าจะให้ประโยชน์มากกว่า ทั้งนี้พึงตระหนักว่าวิธีการแต่ละอย่างอาจเหมาะสมกับแต่ละกรณีการศึกษา ไม่จำเป็นต้องเหมาะสมกับทุกกรณี

ข้อเสนอแนะ

ในกระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ด้วยการวิจัยนั้น จะมีจุดเริ่มต้นจากการมีปัญหาวิจัยเช่นเดียวกับกระบวนการวิจัยโดยทั่วไป โดยที่แต่ละปัญหาวิจัยนั้นอาจเหมาะกับการใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกัน การวิจัยเชิงคุณภาพเหมาะกับปัญหาวิจัยในลักษณะที่ต้องการเข้าถึงความหมายของเรื่องนั้น ๆ แต่อาจไม่เหมาะกับปัญหาวิจัยที่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผล ดังนั้นนักวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์พึงเลือกวิธีการวิจัยให้เหมาะสมกับปัญหาวิจัย ไม่ใช่เลือกปัญหาให้เหมาะสมกับวิธีวิจัยที่ต้องการใช้ เพราะทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณต่างมีจุดเด่นจุดด้อยในตัว การเลือกใช้วิธีการวิจัยที่ไม่เหมาะสมกับปัญหาวิจัย อุปมาดั่งการใช้อุปกรณ์ผิดฝาผิดตัวจากวัตถุประสงค์ เช่น การใช้มีดแกะสลักไปฟันต้นไม้ และใช้ขวานมาแกะสลักผลไม้

บรรณานุกรม

- จุมพล หนิมพานิช. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2562). *ตัวแบบ/กระบวนการทัศน์รัฐประศาสนศาสตร์: จากรัฐประศาสนศาสตร์แบบดั้งเดิมสู่การบริหารปกครองสำหรับการทำวิจัยและการอธิบายปรากฏการณ์ทางการบริหารในภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.
- ชาย โพธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ไชยา ยิ้มวิไล. (2557). *พัฒนาการรัฐประศาสนศาสตร์และบริหารรัฐกิจ: จากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ทวีศักดิ์ นพเกษร. (2549). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง.

- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2521). รัฐศาสตร์ยุคหลัง Behaviorism: การปฏิบัติที่ล้มเหลว. ใน สมบัติ จันทรวงศ์ (บรรณาธิการ), **รัฐศาสตร์: สถานภาพและพัฒนาการ** (หน้า 293-300). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- นิตา ชูโต. (2545). **การวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แมทส์ปอยท์.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2545). **ศาสตร์แห่งการวิจัยทางการเมืองและสังคม** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สถาบันวิไลไทย สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2556). **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ. 1887-ค.ศ. 1970)** (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2556). **วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณดี สุทธิรินากร. (2559). **การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนการทัศน์ทางเลือก** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2560). **POL6001 ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารทางวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2551). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์.
- ศุภชัย ยาวะประภาช. (2544). **การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัย ศุภผล. (2562). แนวคิดสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) กับการวิจัยทางรัฐศาสตร์. ใน ปิยะนุช เงินคล้าย, ศุภชัย ศุภผล และจักรี ไชยพินิจ (บรรณาธิการ), **POL4100 หลักและวิธีการวิจัยทางรัฐศาสตร์** (หน้า 32-50). กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารทางวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. (2547). **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล**. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- สุพรรณณี ไชยอำพร. (2552). **การวิจัยเชิงคุณภาพ: แนวความคิด วิธีการ และการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพฯ: แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยเทคนิคมีนบุรี.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2550). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2551 ก). **การออกแบบการวิจัย: วิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และผสมผสานวิธีการ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____. (2551 ข). **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สามลดา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2546). ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ), **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา** (หน้า 1-30). ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรุณี อ่อนสวัสดิ์. (2551). **ระเบียบวิธีวิจัย** (พิมพ์ครั้งที่ 3). พิษณุโลก: ภาควิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อุทัย เลาหวิเชียร. (2546). **รัฐประศาสนศาสตร์: ลักษณะวิชาและมิติต่าง ๆ** (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- Ashworth, Rachel E., McDermott, Aoife M., & Currie, Graeme. (2018). Theorizing from qualitative research in public administration: Plurality through a combination of rigor and richness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 29(2), pp. 318-333.
- Bogdan, Robert C., & Biklen, Sari Knopp. (2002). *Qualitative research for education: An introduction to theories and methods* (4th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Creswell, John W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Ospina, Sonia M, Esteve, Marc, & Lee, Seulki. (2017). Assessing qualitative studies in public administration research. *Public Administration Review*, 78(4), pp. 593-605.